

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Amos Anderson i korsvägen – mellan kultur och ekonomi

Kristensson Ugglå, Bengt

Published in:
Den ensamme mecenaten

Publicerad: 01/01/2020

Document Version
Förlagets PDF, även kallad Registrerad version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:
Kristensson Ugglå, B. (2020). Amos Anderson i korsvägen – mellan kultur och ekonomi. I O. S. Melin (Red.), *Den ensamme mecenaten: Tron och mystiken – Amos Andersons drivkrafter* (s. 177-204). Vidi-Press Oy.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

– ÄR DET NÅGON som vet något om Amos Anderson?

Jag brukar ställa frågan i samband med föreläsningar och undervisning. Jag tycker att det hör till när man innehar Amos Andersons donationsprofessur och dessutom arbetar vid ett universitet vars ekonomiska förutsättningar i ett längre historiskt perspektiv går tillbaka på bland annat donationsmedel från samme Amos.

Nuförtiden är de vanligaste svaren från bildad allmänhet associationer som går till *Amos Rex*, tidigare *Amos Andersons Konstmuseum*, vilket vittnar om vilka stora framgångar utställningsverksamheten rönt inom konstvärlden. När frågan riktas till studenter blir det emellertid märkligt tyst, det gäller såväl inom humaniora som ekonomi. Situationen är lika pinsam som häpnadsväckande – nästan ingen vet någonting alls om Amos Anderson.

Amosandersonglömska

ATT EKONOMISTUDERANDEN mycket sällan känner till företagaren Anderson är kanske ändå inte är så märkligt. Intresset för historia är ofta oförsvarligt lågt i affärsvärlden. Det är som om den förväntanshorisont och framtidsorientering som är förutsättning för framgång i affärsvärlden till den grad trängt undan, och till slut utplånat länkarna till det förflutna. Längtan efter att affärsprojekt ska få börja *tabula rasa*, utan några som helst historiska belastningar,

har blivit så stark att den liknar ett slags ”traditionspyromani”. Därför inkluderar ekonomprogram också bara ytterst sällan kurser i ekonomisk historia.

Men inte heller studeranden i kulturvetenskaper känner till kulturmecenaten Anderson, vilket egentligen är lite konstigare, speciellt om man betänker den stora betydelse Amos haft för att finansiera kulturell infrastruktur i Finland i allmänhet och i Svenskfinland i synnerhet. Borde inte i alla fall något enstaka besök på *Amos Rex* ha väckt en liten undran över vem denne Amos är?

Amos Andersons livsbana, som sträcker sig mellan 1878 och 1961, är en så hisnande historia att den gränsar till sådant vi annars mest förknippar med sagans värld. Berättelsen om hur en enkel man av folket med stora ambitioner, trots alla hinder och mot alla odds, lyckas ta sig från armodet och fattigdomen i Brokärr på Kimitoön till Åbo och Helsingfors och uppnå maktpositioner inom samhälle, näringsliv, stat, kulturliv och akademi, väcker vår fantasi till liv. Kontrasten är dramatisk mellan den dysterhet som präglade uppväxten i barndomshemmets träskmarker, i minnesbilderna nästan alltid höljda i dimmor, och den glans och det överdåd som han kunde uppbåda i sin krafts dagar då han bjöd in till lysande middagar i närvaro av republikens president och andra betydande personer i de finaste av salonger, som dessutom var i hans egen ägo.

Också den historiska ramen för Andersons liv präglades av dramatiska samhällsomvälvningar, som öppnade såväl livsfarliga undergångsraviner för den som misslyckades, som strålande affärsmöjligheter och chanser att tjäna stora pengar för den som lyckades överleva tumultet. Anderson föddes i ett storfurstendöme som fortfarande var en utpräglad jordbruksekonomi, i en svensktalande bygd långt bort i den allra västligaste provinsen av det stora ryska imperiet. Under sitt liv kom han att uppleva såväl aggressiva försök till förryskning, det demokratiska genombrottet, självständigheten och den unga republikens födelsevåndor, de komplicerade följderna av ett blodigt inbördeskrig och därefter de svåra krigsåren 1939–1945, avlösta av en efterkrigstid då Finland på allvar blev ett industrisamhälle samtidigt som man hade att hantera krigsskadeståndets tunga ok och den våta politiska filt som Sovjetunionen kom att lägga över republiken under kalla kriget. Varifrån fick Amos förmåga och kraft att navigera i detta dramatiska landskap?

Historiens lärdomar

AMOS ANDERSON lade ned osedvanligt mycket tid och resurser på att resa. Under sina många resor – först finansierade via lån, senare med en i det närmaste outtömlig reskassa från den egna förmögenheten – for han ofta till Sverige, övriga Norden och Tyskland, men framför allt drogs han till Medelhavsområdet.

Detta flitiga resande hängde intimt samman med hans passionerade intresse för historia. Man ska visserligen inte glömma hans omsorg om hembygdens historia, men än mer intresserade han sig för den medeltida katedralen i Åbo och birgittasystrarnas klosterkultur i Nådendal. De underjordiska rottrådar han här grävde fram ledde honom till en gemensam medeltida kulturvärld som i sin tur förde honom vidare ut i världen på omfattande resor i tid och rum. Anderson var något av en antiksvärmare och drogs till Rom, Italien och Sydeuropa, där den kulturella rikedomerna på ett mer påtagligt sätt förknippades med djupa historiska sediment.

För många har det nog framstått som både märkligt och överraskande att en framgångsrik affärsman som Anderson samtidigt lade ned så mycket tid och pengar på sitt historieintresse. Men faktum är att det knappast går att förstå vare sig kulturmecenenaten Amos eller affärsmannen Anderson utan att samtidigt beaktar hans stora intresse för historia. I förlängningen väcker detta också frågor om vilken (direkt och indirekt) betydelse hans passionerade intresse för historia kan ha haft för hans affärskompetens. Och om det skulle visa sig att det faktiskt finns en förbindelselänk mellan affärskompetens och historiemedvetandet, så kunde vi också omvänt rikta frågan till vår egen samtid: riskerar det svaga intresset för historia i dagens näringsliv att leda till att vi missar något väsentligt vad gäller vår förmåga att utveckla affärsprojekt?

Rektorn för en av världens främsta handelshögskolor, professor Peter Tufano vid Said Business School, Oxford University, brukar rekommendera särskilt begåvade ekonomistuderande att börja med att läsa en kandidatutbildning i historia (alternativt ämnen som filosofi eller teologi) innan man tar sig an ekonomiämnena. I Oxford erbjuder man hela akademiska program som är upplagda på det viset – och man gör det på goda grunder.

Historien lär oss något viktigt om vår identitet, vilka vi är, var vi befinner oss och hur vi kunde hamna där vi är. Men historiska perspektiv kan också lära oss avgörande saker om *förändringens komplexa logik* och därmed om *villkoren för mänskligt handlande* och förutsättningarna för ”konsten att företa sig något” (det vill säga företagande). Av historien lär vi oss om vilken betydelse mänskligt handlande har för att åstadkomma förändring – och samtidigt påminns vi om att detta handlande alltid är villkorat av orsakssamband som ligger utanför vårt inflytande. Poeten och nobelpristagaren Tomas Tranströmer har fångat denna sammansatta logik i en mästerlig formulering, som jag ofta återkommer till:

Två sanningar närmar sig varann. En kommer inifrån,
en kommer utifrån,
och där de möts har man en chans att få se sig själv.¹

Handlingsutrymme – timing – historiemedvetande

KUNSKAPER I historia kan med andra ord få oss att bättre förstå vad som faktiskt sker i ”mötet” mellan ”inre” intentioner och ”yttre” orsakssamband – och därmed om vilka möjligheter vi har att agera i konkreta situationer. Spelet mellan ”inre” intentioner hos historiska aktörer och den kausala ordning som sätter de ”yttre” villkoren för mänskligt handlande, hjälper oss att förstå hur det *handlingsutrymme* ser ut som finns i en specifik situation. Varken naiviteten hos *voluntarismens* obegränsade tilltro till det mänskliga initiativet, eller den handlingsförklaring som kommer ur ett *deterministiskt* perspektiv, kan göra rättvisa åt det faktiska handlingsutrymmet som ges för ”konsten att företa sig något” i en konkret historisk situation. Men till korrelationen mellan *intentioner* och *kausalitet* bör man också addera den betydelse som *tillfälligheternas* spel har för mänskligt handlande.² Och det gäller nog också i fallet Amos Anderson.

Som affärsman visade Anderson prov på en sällsam känsla för det handlingsutrymme som fanns i olika historiska situationer och som vi med en modern vokabulär kallar för *timing*. Ekonomi i allmänhet och affärer i synnerhet har mera med *tid* och *timing* att göra än man kan tro, eftersom det är den

ekonomiska utvecklingen mellan två tidpunkter som avgör utfallet och resultatet av olika investeringar. Det är också därför ekonomin är så känslig för alla frågor som gäller framtiden, inte bara i den meningen att man är beroende av hur framtiden faktiskt blir, utan redan de olika förhoppningar respektive farhågor som finns inför framtiden bestämmer i hög grad människors handlingsbenägenhet i samtiden.

Amos Andersons agerande på fastighetsmarknaden under första världskriget är ett lysande exempel på denna utpräglade känsla för *timing* och som han vunnit genom insikter i historiens utvecklingslogik. När det mesta såg dystert ut gjorde han ett flertal mycket offensiva affärer, eftersom han förväntade sig att hans stora lånebörda skulle kunna ätas upp av inflationen efter ett storkrig – och så blev det också. På samma sätt som en duktig schackspelare äger förmågan att tänka ett stort antal steg framåt i spelet, så kan historien lära oss något väsentligt om vilket handlingsutrymme olika aktörer har i olika situationer inom ramen för en given utvecklingsprocess. Mot denna bakgrund kan man fråga sig om inte historienörden Amos och entreprenören Anderson hade mer med varandra att göra än vi vanligtvis föreställer oss.

Filosofi för ekonomer?

INOM RAMEN för min tjänst som akademisk lärare vid Åbo Akademi ansvarar jag varje år för en fempoängskurs som heter *Filosofi och vetenskapsteori*. Kursen inleder magisterprogrammet för ekonomistuderanden och för de flesta studenter är denna kurs förenad med betydande utmaningar, eftersom den präglas av en kunskapskultur som skiljer sig markant från vad studenterna läser i övrigt.

Det är nog inte heller många studenter som själva skulle komma på idén att läsa en kurs i filosofi och vetenskapsteori – om det nu inte vore för att den är obligatorisk. Redan vid uppstarten av kursen känner man av den outtalade fråga som ändå är intensivt närvarande i rummet: vad kan en ekonom ha för nytta av filosofi och vetenskapsteori?!? Denna ”elefant i föreläsningssalen” gör att kursen startar i brant uppförsbacke, som lärare får man kämpa med låga

eller rent av negativa förväntningar hos studenterna. Ändå vittnar kursutvärderingarna om att studenterna är överraskande positiva till kursinnehållet, i alla fall i efterhand.

För att förstå varför intresset för att läsa filosofi är så påfallande lågt bland ekonomistuderanden tror jag att man först måste påminna sig om att det är en alldeles speciell kategori av studenter som väljer ekonomiutbildning. Jämförande undersökningar visar att denna grupp studerande i allmänhet har en långt mer instrumentell syn på sina studier än studenter inom andra utbildningsprogram. Eftersom fokus ofta är inställt på snabba karriärer – och att ”tjäna pengar” – har de en alldeles tydlig tendens att otåligt rusa genom utbildningen för att kunna lägga den bakom sig och så snabbt som möjligt få komma igång med och arbeta.

På magisternivå har en betydande del av studenterna redan börjat yrkesarbete och eftersom man jobbar parallellt med studierna krymper tidsmarginalerna. Det förstärker ytterligare den instrumentella inställning som funnits där redan från början och i en sådan situation anser man sig av förklarliga skäl inte heller ha någon tid för sådant som bara ser ut som en omväg eller att kosta på sig en bredare bildningsresa. Kurser med fokus på reflexion och problematisering framstår lätt som något som bara krånglar till saker och ting, helt i linje med den gamla föreställningen om att *tänkande* och *handling* konkurrerar med varandra: om man tänker för mycket blir det nog svårt att få något vettigt gjort.

Mot bakgrund av denna övertygelse framstår en filosofikurs inte bara som omotiverad, utan rent av som skadlig. Det är därför inte heller någon större överraskning att ekonomistuderanden i undersökningar visat sig vara mindre intresserade av att läsa skönlitteratur, besöker färre konstutställningar, konserter och går mer sällan på teater än de som studerar andra ämnesområden. De verkar, kort sagt, mindre intresserade av det mesta som inte direkt konkret berör affärer och företag.

Den ofta återkommande slogan om att *everything is business* verkar för det mesta i praktiken fungera så att man *förminskar* världen och *försnävar* perspektiven – med resultatet att man utvecklar ett ensidigt fokus på affärer, affärer och åter affärer. Men är detta en rimlig attityd på världen? Ens för en företagsekonom? Och är det säkert att detta endimensionella tunnelseende är särskilt bra för den som vill bli framgångsrik i just affärer?

Om man lånar några nyckelbegrepp av en internationell ”managementguru” med finländsk bakgrund, tillika en av Nordens mest framgångsrika forskare och konsulter på affärsutvecklingens område – Richard Normann (1943–2003) – så kunde man fråga: Stämmer studenternas mentala karta med hur affärslandskapet faktiskt ser ut? Knappast. När Normann lanserade begreppet ”affärsidé” var hans utgångspunkt den motsatta, då han argumenterade för att vi måste intressera oss mycket mer för det nära *sambandet* mellan *handling* och *abstrakt tänkande* i dagens affärsvärld.

Förmågan att utveckla filosofiska perspektiv framstår med andra ord som något oundgängligt. Normann ansåg det helt nödvändigt att använda filosofiska resurser för att utveckla det kundfokus som var så utmärkande för hans syn på ledarskap, företag och affärer. Så här skriver han: ”dagens företag och institutioner måste vara mycket skickliga på att skapa abstrakta begrepp, att konceptualisera” – och fortsätter: ”Om vi inte på ett kreativt sätt kan föreställa oss ett territorium som a priori lånar sig till varje tolkning eller intellektuell ståndpunkt, kommer vi att gå vilse.”⁵ Mot denna bakgrund borde väl en kurs i filosofi ha allra högsta prioritet för ekonomistuderanden?

Ekonomutbildningar borde bilda

DE SENASTE åren har det förts en omfattande internationell diskussion där man frågat sig om ekonomutbildning borde innehålla fler moment av det som präglar min kurs i filosofi och vetenskapsteori. Det har också redan sedan länge funnits initiativ som till exempel hävdade att en ökad läsning av noveller och romaner skulle kunna förbättra företagsledarkompetensen. Man har således velat vidareutveckla *case study*-metodikerna – som *Harvard Business School* blivit berömda för, men som egentligen kopierades direkt från juridikutbildningen vid *Harvard Law School* – genom att använda skönlitteratur i ekonomutbildningen.⁴

I kölvattnet på den ekonomiska kris som drabbade världen år 2008 utkom en policyrapport från prestigefyllda *Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching* som kraftfullt argumenterade för att ekonomistuderanden

borde få en bred humanistisk utbildning, en så kallad *liberal education*, med sig i bagaget när de lämnar handelshögskolorna. I sin rapport, som publicerades i bokform under titeln *Rethinking Undergraduate Business Education: Liberal Learning for the Profession*, varnade författarna för de förödande konsekvenserna av tendensen att ekonomer utbildas med ett ensidigt och idealiserat marknadsbegrepp och så att företag endast förstås utifrån ett aktieägarperspektiv.⁵ De traditionella utbildningarna inom området verkar nämligen forma ekonomer som blundar för mer komplexa former av social interaktion och ett mångdimensionellt perspektiv på ekonomi, företag och marknader. Om man skall ta författarna till *Rethinking Undergraduate Business Education* på allvar, så kan man dra slutsatsen att ekonomer faktiskt behöver både bildning och allmänbildning.

Även en ledande global opinionsbildare som Fareed Zakaria, känd från *Newsweek*, *Time* och *CNN*, kom för några år sedan ut med en bok där han kraftfullt pläderade för betydelsen av ett brett bildningsperspektiv. I en tid då universitetet riskerar att förvandlas till rena ”utbildningsfabriker” som uteslutande erbjuder instrumentella ”verktyg” behöver vi, enligt Zakaria, återupptäcka hur kritiskt och kreativt tänkande faktiskt hänger samman, men detta kräver ett bildningsperspektiv. Vidare understryker han att många ledande företag idag faktiskt verkar ha förstått det som utbildningspolitikerna ofta glömmer, nämligen att teknologisk och ekonomisk kompetens inte är nog för att navigera i dagens värld: *”It is technology married with liberal arts, married with the humanities, that yields us the result that makes our hearts sing.”*⁶

De två kulturerna

NÄR JAG i olika sammanhang presenterar mig som ”Amos Anderson professor i filosofi, kultur och företagsledning” möter jag de mest skilda reaktioner. Det finns förvisso många som skiner upp inför ordsammanställningen och genast börjar prata med stor entusiasm om allt spännande som händer i dessa relationsnät. Alltför ofta möter jag emellertid människor som höjer på ögonbrynen och undrar: ”filosofi – kultur – företagsledning” – hur hänger det ihop?!

Finns det verkligen någon koppling mellan dessa disparata ämnesområden?

Jag blir alltid lite beklämd över den senare reaktionen och kan ibland undra vilka skyggglappar folk lever med. Men svårigheten att koppla samman filosofi och kultur med ”konsten att företag sig något” (alltså företagsekonomi) har djupa rötter i vår kunskapskultur.

Kunskap och vetenskap har under de senaste århundradena utvecklats i två parallella system och i enlighet med väsensskilda logiker. C P Snow myntade 1959 uttrycket ”de två kulturerna” för att understryka att det vi kallar vetenskap egentligen handlar om två skilda ”kulturer”, som dessutom ofta vägrat att ta varandra på allvar.⁷ Det är onekligen en träffande formulering att tala om ”två kulturer”, fast beteckningen ”kultur” egentligen endast är rättvisande för den ena av dessa kunskapstraditioner, den humanistiska traditionen, som i enlighet med den dominerande traditionen vid det medeltida universitetet tenderar att ta en teleologisk förståelse av ändamål som utgångspunkt för att förstå ”kultur”.

Den andra ”kulturen”, däremot, borde nog snarare gå under beteckningen ”natur”, eftersom det i detta fall handlar om en empiriskt inriktad kunskapstradition med rötter i den (natur)vetenskapliga revolutionens intresse för kausala förklaringar av just ”natur”. Men den bittra fiendskapen mellan kunskapare som intresserat sig för ”kultur” respektive ”natur” har resulterat i att vi på sätt och vis har kommit att få leva med två parallella vetenskapliga projekt – de är parallella också i den meningen att deras tankelinjer sällan korsar varandra. I stället har *kultur* ställts i motsats till *natur*, förståelse mot förklaring, ”mjuk” upplysning mot ”hård” upplysning. Snow liknar det rent av vid två galaxer som är på väg bort från varandra.

Lite förenklat kan man säga att det handlar om humanistiskt respektive naturalistiskt orienterade discipliner, grupperingar som emellanåt också uppträtt under beteckningarna fenomenologi och positivism. Å ena sidan, möter vetenskap som i huvudsak arbetar med *kvalitativa* metoder och som primärt sätter sin tillit till *bokstäver*; å andra sidan, *kvantitativt* orienterade vetenskapliga discipliner som kräver *siffror*. Detta har lett till den återkommande frågan: hur ska dessa två sätt att bedriva vetenskap kunna relateras till varandra?

Mot bakgrund av talet om de två kulturerna framstår tanken på det enhetliga universitetet som något av en illusion. Det vi kallar universitet tycks i själva

verket mest vara ett *diversitet* med discipliner vars profiler spretar åt vitt skilda håll. Under det breda universitetsparaplyet trängs en mängd disparata kunskapsprojekt, som inte sällan är djupt obekväma med sällskapet.⁸

Vetenskapen i korsvägen mellan de två kulturerna

INOM HÄLSO- och sjukvårdens område har konflikten mellan de två kulturerna blivit särskilt tillspetsad genom den friktion som ofta uppstått mellan en naturalistiskt uppbyggd medicinsk kunskapskultur och den fenomenologiskt inspirerade vårdforskningens mer humanistiska perspektiv. Men om man verkligen vill ta människor på allvar ställs man inför utmaningen att bryta Tranströmers ”sanningar som kommer inifrån” (det vill säga från människors livsvärld) mot ”sanningar som kommer utifrån” (från avancerade medicinsk-tekniska undersökningar) – det är nämligen i ”mötet” mellan rörelserna ”inifrån” respektive ”utifrån” som en person får mänskligt ansikte. Först när dessa två sidor vägts samman kan man ställa en *diagnos*, som innebär att man relaterar de *tecken* som framkommit genom den medicinska undersökningen till de sjukdomssymptom som patienten själv upplever till varandra. De två kulturerna tvingar oss med andra ord att tänka på två sidors villkor om vi verkligen vill ta människor på allvar.⁹

Också samhällsvetenskaperna har kommit att bli en korsväg där de två kulturerna våldsamt kolliderat med varandra och kämpat om tolkningsföreträdet. I upprepade metodstrider har man kämpat om i vilken mån man bör ta utgångspunkt i empiri eller teori, arbeta induktivt eller deduktivt, om man ska använda kvalitativa och kvantitativa metoder, siffror eller bokstäver, för att bäst gör rättvisa åt de samhälleliga realiteterna.

Oavsett om man klassificerar företagsekonomi som samhällsvetenskap, eller ser ekonomi som ett eget ämnesområde (med företagsekonomi som samlingsbeteckning på en grupp subdiscipliner), möter här samma kamp mellan Siffror och Bokstäver och vi konfronteras med liknande utmaningar om hur de två kulturerna skall kunna relateras till varandra.¹⁰

Hela denna problematik, som ytterst sett handlar om vilka ämnen som bör

räknas in i vetenskapens skara, kom att återspeglas i de inre spänningar som kom till ytan även när man ville återskapa akademisk verksamhet i Åbo på 1910-talet. För att ge Åbo Akademi vetenskaplig legitimitet kallades den världsberömda filosofen och sociologen, tillika pionjären på antropologins område Edward Westermarck (1862–1939) till rektor för den unga Akademin. Eftersom Westermarck framför allt var formad av sin framgångsrika verksamhet vid *London School of Economics* (LSE), hade han ambitionen att skapa ett ”modernt” forskningsuniversitet som alternativ till de medeltida universitetstraditionerna i Oxford och Cambridge – vilket krockade med starka krafter, som under beteckningen *Rediviva* i stället ville återknyta till äldre universitetstraditioner. Det fanns således en grundläggande konflikt inbyggd i projektet redan från början. Westermarck visade sig också vara djupt skeptisk, för att inte säga direkt avvisande, till tanken på att inrätta en teologisk fakultet vid den unga Akademien i Åbo – men han var även djupt kritisk till att ett modernt universitet kunde rymma experimenterande naturvetenskaper och ingenjörsvetenskap. Hans försvar för den ”rena” vetenskapen fick dock successivt ge vika för det yttre trycket från en kombination av samhällliga behov och ekonomiska realiteter.¹¹

Amos på förmiddagen, Amos på eftermiddagen

MOT BAKGRUND av diskussionen om de två kulturerna kan man kanske bättre förstå varför Amos Andersons liv framträder i två parallella, väl åtskilda och kontrasterande serier av skepnader. I en första bildserie visar sig affärsmannen och entreprenören i olika roller, i den andra möter konstälskaren och kulturmecenenaten med samma namn men verksam inom vida fält av kulturlivet (som självklart också involverade kyrkolivet).

Den nära vännen Severin Johansson myntade uttrycken ”förmiddagens Amos” och ”eftermiddagens Amos” för att gestalta de två olika rollfigurer som Anderson iklädde sig då han framträdde på offentlighetens scen. I linje med bildserierna ovan handlar det om, å ena sidan den ”i dur stämde” framgångsrika affärsmannen och företagsledaren, den ekonomiskt kalkylerande Amos med fokus på fastighetspriserna och affärsmöjligheter kopplat till de kommersiellt

mest attraktiva adresserna i Helsingfors, springande mellan styrelsemöten och affärsprojekt – och å andra sidan ”eftermiddagens Amos”, den passionerade konstälskaren som förundrat uppslukas av teaterföreställningarnas magi och kyrkokonst under katedralers höga valv, den ”i moll stämnda” romantikern på vandring bland antika lämningar och tillika mystikern som andäktigt förundras över musik och liturgi.

När bildserierna spelas upp efter varandra är det som en dramaturgisk iscensättning av ”de två kulturerna”. Det är som om vi betraktade tablåer på en teaterscen, där vi först möter gryningens ”förmiddagsbilder” av affärsmannen, rationalisten, fastighetsägaren och upplysningsmänniskan – och därefter ”eftermiddagsbilderna” av skymningens konstälskare, mystiker, katakombvandrare och romantiker. Men frågan återvänder: fanns det verkligen ingen förbindelse mellan dessa roller?

Att göra upp med stereotyperna

ATT VI uppfattar kultur och ekonomi som två skilda världar hänger samman med en tydlig och förödande tendens till stereotypifiering – inte minst då det gäller ekonomins och kulturens syn på varandra. Ekonomins uppfattning om konst och kultur har ofta präglats av alltför romantiska föreställningar om vad kultur egentligen är, hur konst skapas och de villkor som präglar konstnärens arbete – som om det vore en idealistisk värld av idel frihet. På motsvarande sätt har kulturens föreställningar om ekonomi nästan alltid präglats av överdrivet hårdkokta föreställningar om företagande som ett slags ”produktion av allvar”.¹² Verkligheten är emellertid mer sammansatt och relationerna mer komplexa.

Risken med att ge Anderson epitet som ”förmiddagens” och ”eftermiddagens” Amos är att han framstår som en ren dubbelnatur, ett slags konstvärldens *Dr Jekyll* och företagsvärldens *Mr Hyde*. Frågan lyder: fanns det verkligen inga förbindelser, om än underjordiska och omedvetna, mellan den behårda affärsmannen och den generösa mecenaten?

Anderson levde i en tid starkt präglad av industrialisering, modernisering och

sekularisering. Det var en tid av djupgående samhällsomvandling, då framtiden som förväntanshorisont tenderade att dominera allt. Den enkla bondpojken från Brokärr blev en synnerligen framgångsrik spelare och tog sig skickligt till toppen av den nya samhällsform som växte fram under hans levnad. Samtidigt framstod många av hans intressen som egendomligt otidsenliga. Historienörden, medeltidssvärmaren och katolikkramaren stod i bjärt kontrast till samtidsandan och många av de dominerande tendenserna i samhällsutvecklingen.

Idag är det nog lättare att förstå och uppskatta många av Amos Andersons intressen. Det är som om tiden har kommit ifatt honom. Kanske är det också först med hjälp av en ny optik från vår nutida kontext som det blivit möjligt att ana vilka sambanden faktiskt var mellan det som upptog hans intensiva intresse på ”förmiddagen” respektive ”eftermiddagen”.

Bortom idealisering och instrumentalisering

I EN TID då kultur och konst respektive ekonomi och näringsliv tenderar att invadera varandra ömsesidigt tvingas vi omvärdera många av våra stereotypa föreställningar om hur relationerna mellan dessa storheter ser ut. Jag tror att det är dags att upphöra att betrakta kulturliv och företagsliv som två väsensskilda världar.

Men det förutsätter samtidigt att vi slutar att betrakta kulturen som en del av ”fritidspolitiken” – som då vi organiserar kommunala verksamheter i termer av ”Kultur & Fritid”. Den danske dirigenten Peter Hanke talar om ett ”tvångsakenskap mellan kultur och fritid” och menar att detta sätt att koppla kulturen till fritiden är ett uttryck för en kvardröjande industriell tankemodell. Men att reducera kulturen till en ren fritidssyssla är också, enligt Hanke, ett uttryck för ett ”rekreativt” perspektiv på kultur som blockerar möjligheterna att ta konstens professionalitet och kulturens ekonomiska betydelse på allvar.¹⁵ Sedan många år driver Hanke dirigentskolor i såväl Danmark som England, parallellt med att han är anställd av Said Business School i Oxford – som dirigent! – för att arbeta med ledarutbildning inom Rolls Royce och vidareutbildning inom andra världsledande företag. Och han är alls inget isolerat undantag.

I Vasastan i Stockholm ligger en källarteater där teatermannen Jurij Lederman under många år arbetat med de verkställande ledningarna för de stora nordiska bankerna. En trappa ner under mark har ledningsgrupper i många år trätt ut på hans teaterscen för att repetera sina offentliga framträdanden i samband med kvartalsrapporter och annat – under kunnig regi av en erfaren regissör.

Får många år sedan när jag om mornarna lämnade av mina barn på deras skola satt jag ofta kvar och lyssnade på hur de tillsammans med sina klasskamrater spelade fiol i grupp under ledning av en oerhört driven fiolpedagog, Eva-Britt Gratte. Jag frågade henne om hon inte ville komma och göra samma sak tillsammans med medarbetarna vid IFL (Institutet för företagsledning), där jag under denna period arbetade som rektor. Det blev succé! Ett par år senare turnerade hon världen runt på heltid och dirigerade chefer och ledningsgrupper som spelade fiol tillsammans – inte som fritidssysselsättning, utan som ett viktigt led i deras organisationsutveckling och för att spetsa sin kompetens vad gäller ”konsten att företa sig något”.

Så här kunde jag fortsätta berätta och ge exempel på hur det under de senaste decennierna har byggts nya och oväntade relationer mellan världar som tidigare uppfattades som strikt åtskilda. Teknikkonsultföretaget SAAB Combitech flög hela sin personal till Island för att de skulle få träffa Einar Már Gudmundsson – en poet! – vilket egentligen inte är så konstigt med tanke på att språket för allt fler professionella faktiskt är det allra viktigaste arbetsredskapet, således kan det vara klokt att lära av mästerliga ”ordbehandlare” som författare. Inspirationen kom från det så kallade Dialogseminariet i Stockholm, som under många år gav möjligheter för såväl musiker och skådespelare som kärnkraftstekniker och teknik konsulter att utforska sitt eget yrkeskunnande inom ramen för ett samarbete mellan Kungliga Tekniska Högskolan och Kungliga Dramatiska Teatern.¹⁴

Det är dags att sluta betrakta kultur enbart som en utgift – vi måste också se kulturen som en investering. Men man får aldrig glömma att det handlar om en *långsiktig* investering där *ledtiderna är långa*. Processerna mellan kultur och ekonomi är också ofta *indirekta* och *komplexa* präglade av en *paradoxal* och *ironisk* utvecklingslogik. Insikten om kulturens vidare betydelse växer, men det går sällan att omedelbart växla in kultur i pengar i enlighet med en enkelt

förutsägbar transaktion – vi borde kanske istället lära oss att se just *övertaskningen* som ett av kulturens stora bidrag till samhälle och näringsliv, och därför uppvärdera betydelsen av såväl kreativitet som kritik?

För att hantera de utmaningar som är förknippade med att relatera de två kulturerna till varandra måste man också komma till rätta med den kultur-ekonomiska kortslutning som kommer av tendensen att antingen *idealisera* kulturen (så att man ser den uteslutande som ett självändamål och därför inte tillåter någon form av användarperspektiv) eller att helt och hållet *instrumentalisera* kulturen (genom att exploatera konstnärliga processer så brutalt att man i själva verket eliminerar den resurs man ville ta i anspråk). Båda dessa ensidiga förhållningssätt riskerar att blockera för det ömsesidiga utbyte som bär upp kulturekonomin. Gentemot den alltför idealistiska romantikern måste man hävda att konst och kultur visst *också* kan vara till nytta. Gentemot den alltför instrumentella anda som endast vill exploatera konst och kultur måste man markera att konst och kultur *också* måste få ha ett egenvärde.

För kulturen kan i verkligheten mycket väl vara *både* ett egenvärde *och* nyttigt, det handlar inte om ett nödvändigt motsatsförhållande. David Karlsson uttrycker det: ”Kulturen är ett så komplext fenomen att det måste betraktas ur flera perspektiv samtidigt. Konsten och kulturen är både nyttig och har ett egenvärde.”¹⁵ Det handlar inte om antingen-eller.

Amos och Jobs – en oväntad konstellation?

UTIFRÅN ETT längre historiskt perspektiv skulle man kunna säga att Amos Andersons företagsverksamheter surfade fram på innovationsvågorna från det gutenbergska paradigmet, det var ett affärsimperium där tryckeriet stod i centrum. Det mesta han vidtog sig, allt från etableringen av *Nordiska Annonssbyrå*n och grundandet av *Mercator: Tidskrift för Finlands näringsliv* 1906, till försöken att med *Dagens Tidning* slå sig in på dagstidningsmarknaden och det senare förvärvet av *Hufvudstadsbladet* 1921, hade starka band till den grafiska industrin i Finland (även om Amos redan tidigt gjort sina riktigt stora pengar på fastighetsaffärer).

I en annan del av världen – i ett långt större format och med en förskjutning framåt i tiden i riktning mot det sena 1900-talet – möter en annan entreprenör, som också han surfade fram på en informationsteknologisk revolution, men under en era då en värld dominerad av trycksaker höll på att ersättas av den digitala teknologins Internet-galax: Steve Jobs (1955–2011). I sin biografi om grundaren av och hjärnan bakom *Apple* skriver Walter Isaacson: ”Sagan om Steve Jobs är Silicon Valleys skapelseberättelse i stor stil: att starta ett litet företag i det mytomspunna garaget och bygga det till ett av världens mest värdefulla företag.”¹⁶ Genom Steve Jobs ”zen-tekniska” innovationer (som blandade ett livslångt intresse för Zen med en nyfiken blick för den nya digitala teknikens möjligheter) skulle förutsättningarna för hur vi använder datorer och telefoner, och hur animerad film, musik och digital publicering fungerar, i grunden förändras.

Utän att försöka påskina att Amos och Jobs skulle ha spelat i samma division, och starkt medveten om hur olikartade deras historiska kontexter var, så är det intressant att fundera på vad vi kan lära genom att jämföra dem.

Det finns nämligen en del slående och smått uppseendeväckande paralleller mellan Steve och Amos. Båda kom från ”ingenstans”, varken Anderson eller Jobs tillhörde ”fina” familjer – de var outsiders. De var båda affärsgenier som blev omåttligt förmögna genom förmågan att identifiera nya affärsmöjligheter inom ramen för olika informationsteknologiska landskap; för Amos del handlade det om en tid präglad av typografi, medan Jobs kapitaliserade på det digitala genombrottet. Varken Amos Anderson eller Steve Jobs tog någon formell universitetsexamen, bägge hade endast fragmentariska akademiska studier i form av enstaka kurser med sig i bagaget.

Ingendera hade någon egentlig teknisk kompetens inom de områden där de var verksamma, bådas nyckelkompetens låg snarare på marknadsföringens område, där deras begåvning i hög grad handlade om att utskilja värdeskapande konstellationer. Båda hade en stark dragning till religiösa traditioner: Amos till den medeltida mystiken och Jobs till zenbuddhismen. Båda två var omvittnat starka personligheter med egenartade idéer. Inte sällan irriterade de medarbetarna genom att ständigt lägga sig i den operativa verksamheten och var omvittnat svåra att ha att göra med för omgivningen. Sist men inte minst rörde sig bägge fram och tillbaka i korsvägen mellan kultur och ekonomi. Men

frågar man hur medvetna de var om korsvägen och dess betydelse, så upphör likheterna.

Där Anderson verkar ha varit mer eller mindre omedveten om att det skulle kunna finnas en produktiv koppling mellan hans sysselsättning på förmiddagarna respektive eftermiddagarna, så var Jobs ytterst medveten och rent av programmatisk om hur avgörande denna koppling var. Steve Jobs återkom ständigt till hur strategisk avgörande det är att ställa sig i skärningspunkten mellan humaniora och naturvetenskap, han betonade att det egentligen är i korsningen mellan Konstvägen och Teknikgatan som allt intressant händer och att nyckeln till innovationer och framgång är knuten till förmågan att göra något produktivt av detta möte.¹⁷

Kunde man då inte tänka sig att det även hos Amos Anderson fanns en förbindelse mellan å ena sidan konst och kultur och å andra sidan teknik och ekonomi – även om de produktiva aspekterna av dessa relationer förblev dolda och omedvetna för honom själv?

Konst och kultur – en balansakt

VÅRT SÄTT att uppfatta och organisera kunskap har länge präglats av en *territoriell* metaforik, där vi talat om sådant som ”kunskapsområden” och ”forskningsfronter”. Jag brukar emellertid påminna mina studenter om att ekonomi alls inte är något *område*, utan en *aspekt* och som sådant ett perspektiv som man kan lägga på *allt*. Om man lämnar den *territoriella* metaforiken och anlägger ett *aspektseende* på kultur och ekonomi, öppnar sig andra möjligheter. Det är fullt legitimt att lägga en ekonomisk aspekt på det mesta, detta blir problematiskt först om man börjar hävda att något ”egentligen bara” är ekonomi. I det senare fallet förvandlas den reduktion, som faktiskt är en nödvändig förutsättning för all kunskapsutveckling, till en reduktionism – när det ekonomiska perspektivet förvandlas till en ekonomism som blundar för andra aspekter.

En mångårig pionjär inom detta område är Pierre Guillet de Monthoux, som redan långt innan man började prata om kulturekonomi började forska i relationerna mellan konst och företag inom ramen för forskningsprogrammet

”Företagets filosofi”. Han menar att det är omöjligt att förstå hur företagande fungerar om man inte samtidigt förstår konsten: ”om konst är företag, ja då måste ledning vara estetik”.¹⁸

Det är ingen enkel och okomplicerad väg han stakar ut. De utmaningar som är förenade med den tidigare berörda paradoxen om mål/medel, reser en rad frågor om villkoren för den balansakt det innebär att relatera konst och företag till varandra. Pierre Guillet de Monthoux menar att det handlar om att hålla stånd mot såväl ”exklusivitetsstrategier”, där konsten uppfattas som något rent externt i förhållande till den ekonomiska verksamheten (vilket innebär att man helt enkelt tar köparens parti mot konstnären), som ”inklusivestrategier”, där man gör konsten till företagets egendom (så att det av den fria konsten till slut endast återstår en industriell design som talar företagets språk).

Ingen av dessa strategier tar egentligen konsten på allvar, eftersom de reducerar konsten till en *black-box*. För att finna en väg framåt är det enligt Pierre Guillet de Monthoux nödvändigt att *balansera relationen mellan konst och kultur*: ”Om konsten tar över imploderar kulturen till en totalitär mardröm. Kommunismen, fascismen och nazismen är avskräckande exempel på makroplanet. Om kulturen dominerar konstverket leder det i sin tur till en katastrof för konstvärlden. Allting förvandlas till en banaliserad social lek. Den extrema postmodernismens nihilistiska spegelkabinett blir verklighet.”¹⁹ För att undvika både en totalitär utveckling eller en banalisering krävs att man håller liv i *ett estetiskt spel* som är inbäddat i en komplex organisatorisk verklighet.²⁰

Amos och kulturekonomins metamorfoser

FÖR ATT fördjupa förståelsen av vad som står på spel och vad som, medvetet eller omedvetet, händer i korsvägen mellan kultur och ekonomiska ska vi vända oss till en av vår tids mest betydande kulturekonomer, Pier Luigi Sacco. Mot bakgrund av mycket omfattande undersökningar har Sacco försökt att etablera ett nytt kulturekonomiskt narrativ, där man kan urskilja tre dominerande paradigmer i kulturekonomins historiska utveckling: Kultur 1.0, Kultur 2.0 och Kultur 3.0.

Kultur 1.0 hör hemma i förindustriell kontext där kulturen ännu inte har etablerats som egen sektor och inte heller tillskrivs någon egentlig produktiv betydelse. Inom denna form av kulturekonomi är det mecenater som står för pengarna och som inom ramen för ”ett slags symboliskt, ömsesidigt utbyte mellan välgöraren och konstnären” betalar konstnären för att denne med hjälp av kultur ska stärka mecenatens sociala status.²¹

Det andra paradigmet, *Kultur 2.0*, framträder inom ramen för det moderna industrisamhället, där det har växt fram en kulturektor som i huvudsak finansieras genom offentligt kulturstöd från välfärdsstaten. Under denna fas är kulturen fortfarande strängt kontrollerad, men det sker en dramatisk expansion av publikens storlek. Kulturen betraktas dock fortfarande som något improduktivt, eftersom kulturverksamheten ingår i en fritidssektor som endast tär på resurserna från andra delar av ekonomin.

Redan inom ramen för *Kultur 2.0* kan man se tydliga tecken på att en gryende kulturindustri börjat växa fram, för att sedan dramatiskt expanderar under det tredje kulturekonomiska paradigmet, *Kultur 3.0*. Nu erfar vi en explosion av både kulturproducenter och publik, vilket ytterligare förstärkts av att det digitala informationssystemet dessutom skapat förutsättningar för att i allt högre grad aktivt involvera publiken i själva tillägnandet: ”Individerna växlar mellan makrofaser där de är aktiva och ’sänder’, och faser där de är passiva ’mottagare.’”²² Genom den framväxande kulturindustrin förvandlas kulturen, så att den nu framträder som en produktiv sektor.

Pier Luigi Sacco återkommer ofta till att vi gravt underskattar kulturekonomins betydelse för Europas utveckling och att detta beror på en kvardröjande (industriell) syn på kulturens tärande roll. Men i det nya paradigmet kan kultur inte längre reduceras till en kostsam fritidssysselsättning i ett isolerat reservat. Vi underskattar hur mycket kulturen faktiskt påverkar andra branscher och system. Kulturen ökar kreativiteten och förändringsbenägenheten hos människor och bidrar därmed i allra högsta grad till såväl dynamik som effektivitet i en innovationsbaserad ekonomi.

Saccos forskning visar på en häpnadsväckande korrelation mellan medborgarnas aktiva kulturella deltagande och ett lands innovationsförmåga. Det är inte bara så att samma tio länder leder rankinglistorna inom dessa områden, även

ordningsföljden är likartad.²³ Av detta drar Sacco slutsatsen att kulturen inte enbart har ett *direkt* ekonomiskt värde utan också en ännu mycket större indirekt, systemöverskridande betydelse. Ökat kulturellt deltagande i lokalsamhället förstärker nämligen den kunskaps- och kapacitetsbas som är nödvändig för att en innovationsdriven ekonomi framgångsrikt ska kunna möta den globala konkurrensen.

Det förefaller med andra ord existera en mycket närmare relation mellan kultur och ekonomi än man vanligtvis föreställer sig – och detta förhållande har förstärkts på senare år. Men samtidigt måste vi än en gång påminna oss om att relationen i hög grad är *indirekt* (för att inte fastna i motsättningen mellan mål och medel) och hur nödvändigt det är att anlägga ett *långsiktigt* perspektiv (så att inte det kortsiktigt nödvändiga underminerar det långsiktigt önskvärda) och en vidare syn på hur kultur och ekonomi uppträder *inbäddade* i varandra.

Det är också utifrån detta systemöverskridande kulturperspektiv som man kan förstå betydelsen av mer specialiserade konstinstitutioner och hur deras existens kan motiveras utifrån ett vidare kulturekonomiskt perspektiv. Om man vidgar perspektiven, och lyfter fram den betydelse en professionell konst- och kulturinstitution kan ha – vid sidan av den rent konstnärliga – för en regions kulturella identitet och varumärke, dess turist- och samhällsekonomiska betydelse, hur den kan fungera som lokaliseringsfaktor för företag och nya invånare, eller hur viktig den är för samhällets kulturella infrastruktur och demokratiska anda, så framstår kultur inte längre bara som en avgränsad och besvärande kostnadspost i kulturbudgeten – utan som en produktiv investering.²⁴

Amos Anderson gick ur tiden långt innan de kulturella och kreativa näringarna, som Sacco knyter till en senare fas av Kultur 2.0 och som blommar ut inom Kultur 3.0, på allvar växte fram. Hans agerande som mecenat skriver in sig i det kulturekonomiska paradigmet Kultur 1.0, men genom välfärdssamhällets framväxt kom han snart att få navigera i det nya landskap som successivt gav sig till känna genom utvecklingen av det andra kulturekonomiska paradigmet fokus på offentligt kulturstöd (Kultur 2.0).

Frågan som återkommer är om vi ändå inte borde fundera över vilka ”systemöverskridande” förbindelser mellan kultur och ekonomi som eventuellt existerade redan hos Amos Anderson och i hans samtid. Kunde det finnas en närmare

koppling mellan hans affärsliv och hans stora teaterintresse? Kunde man inte rent av tänka sig att han genom såväl teaterföreställningarnas dramatik som de utmaningar som var förknippade med teaterhuset som kulturorganisation faktiskt lärde sig en hel del om affärsmanaskapets villkor och möjligheter?

När managementprofessorn Rob Austin och teaterchefen Lee Devin genomförde en stor jämförande studie av kompetenserna inom bilindustri, mjukvaruindustri och teater kom de fram till ett överraskande resultat. De kunde nämligen konstatera att teaterns projektledningskompetens var helt överlägsen. Därför understryker de redan i underrubriken till sin bok hur mycket managers har att lära av konstnärer – *What Managers Need to Know About How Artists Work* – i form av kvaliteter, också i Amos Andersons liv, som *release*, *collaboration*, *ensemble* och *play*. Finns här kopplingar som vi alldeles för länge har blundat för?²⁵

Resor – gränspassager – främlingskap

DET ÄR något som händer då man reser. Detta gäller både resor i den fysiska geografin och de virtuella resor vi utför med hjälp av kulturens vingar.

Till Andersons många resor hör även hans egen andliga resa. Genom sin andliga rörlighet och ekumeniska strävan föregrep han vår tids öppnare, mer pluralistiska och synkretistiska andliga klimat. Till Amos resor mellan olika andliga traditioner ska läggas hur han på många sätt genom sin verksamhet hela tiden på sätt och vis färdades mellan det religiösa och det sekulära. Genom den dagliga övergången mellan ”förmiddagens” och ”eftermiddagens” verksamheter kom han också att bli ett slags ”dagpendlare” mellan sakrala och kommersiella världar – och i båda fall möttes han av misstänksamma blickar som måste ha genererat en känsla av främlingskap, vilket nog förstärktes av att hans liv tog formen av en klassresa.

Den som passerar gränser möter det främmande – men blir samtidigt en främling både i andras ögon och för sig själv. Detta kan vara en smärtsam erfarenhet, men det erbjuder samtidigt en möjlighet att se sig själv lite grand ”uti-från”. Ur gränspassagernas erfarenhet växer därför en förmåga att bryta

sanningar som kommer ”inifrån” och ”utifrån” mot varandra – något som borde lyftas fram som en nyckelkompetens i en globaliserande värld.

För när vi idag talar om behovet av bildning handlar det inte först och främst om att släpa en omfattande bildningskanon av litteratur och referenser med sig genom livet. Bildad blir man i stället genom den förtrogenhet som växer ur erfarenheten av gränspassager. Redan i de gamla folksagorna lever insikten om att det händer något – och att det sker något med oss själva – när vi reser. Det är berättelser som handlar om att man måste bryta upp från det hemvanda och göra den långa resan ut i världen – för att sedan vid återkomsten kunna upptäcka den skatt som hela tiden fanns därhemma, men fördold. Den gamla tanken på *The Grand Tour* bygger på samma insikt om bildningsresans betydelse: man måste resa ut i världen för att *bli den man är*.

Det verkligt intressanta med bildningsresan är att den erbjuder oss en möjlighet att ta ett kliv ut ur oss själva genom att vi (faktiskt eller virtuellt) möter det främmande, men också blir lite främmande för oss själva. Ur den erfarenheten växer också insikten om att det går att betrakta ett och samma fenomen – också oss själva – ur en mängd olika infallsvinklar. För att bli bildad är det därför nödvändigt att för en stund ställa sig i andras skor och se världen ur nya perspektiv. Bara så kan man kliva ut ur sin egen ekokammare och framträda som bildad person.

Är det inte just detta som konsterefarenheten gör med oss?

Men med bildningsresans gränspassager följer som sagt också ett främlingskap, som i sin tur kan ge upphov till en känsla av ensamhet. För Andersons del var nog dessa känslor av ensamhet och osäkerhet ofrånkomliga. Många ville dra egen nytta av att han med tiden blivit en mycket förmögen man och frikostig mecenat. I en sådan situation, där frågorna om vem han kunde lita på var legio, blir man nog lätt både misstänksam mot sin omgivning och isolerad.

Denna kluvenhet inför gemenskapen, som hängde samman kombinationen av självvald ensamhet och längtan efter erkännande, tog sig hos Amos uttryck i att han ständigt omgav sig med människor. Det är samma kluvenhet som kanske kan skönjas i ambitionen att som donator få vara anonym – och samtidigt söka erkännande.

Föreningen Konstsamfundet har till uppgift att förvalta arvet efter Amos Anderson. Ett sådant uppdrag kräver inte bara en ansvarig förvaltning, utan inbegriper också att man riktar blicken framåt för att ibland till och med överträffa donatorns intentioner. Ett lysande exempel på detta är hur satsningen på *Amos Rex* äntligen tycks ge Amos Anderson det erkännande han så väl förtjänar – postumt.

SLUTNOTER

- 1 Tomas Tranströmer ur dikten "Preludier II" i diktsamlingen *Mörkerseende* (1970), citerad efter *Dikt och prosa 1954-2004* (Stockholm: Bonniers), 193.
- 2 Paul Ricoeur, *Homo Capax: Texter av Paul Ricoeur om etik och filosofisk antropologi sammanställda av Bengt Kristensson Uggla* (Göteborg: Daidalos 1990/2010), översättning av Eva Backelin.
- 3 Richard Normann, *När kartan förändrar affärslandskapet* (Liber Ekonomi 2001), 11.
- 4 Barbara Czarniawska-Joerges & Pierre Guillet de Monthoux. *Good Novels, Better Management: Reading Organizational Realities in Fiction* (Harwood Academic Publishers 1994).
- 5 Anne Colby, Thomas Ehrlich, William M Sullivan & Jonathan R Dolle, *Rethinking Undergraduate Business Education: Liberal Learning for the Profession* (San Francisco: Jossey-Bass 2011). Jfr Bengt Kristensson Uggla, *Gränspassager: Bildning i tolkningens tid* (Stockholm: Santérus 2012), 135-142.
- 6 Fareed Zakaria. *In Defense of a Liberal Education* (New York/London: W.W. Norton & Company 2015), 85.
- 7 C.P. Snow, "The Two Cultures" in *The Rede Lecture* (Cambridge: Cambridge University Press 1959).
- 8 Bengt Kristensson Uggla, *En strävan efter sanning: Vetenskapens teori och praktik* (Stockholm: Studentlitteratur 2019), 24-27, 247-284.
- 9 Bengt Kristensson Uggla, "Personfilosofi - filosofiska utgångspunkter för personcentrering inom hälso- och sjukvård", i Inger Ekman (red), *Personcentrering inom hälso- och sjukvård: Från filosofi till praktik* (Stockholm: Liber 2014), 25-72.
- 10 Kontroverserna kring ekonomiämnenas vetenskapliga status är också en årligt återkommande diskussion i samband med att Nobelpriset i ekonomi skall utdelas, och det gäller även den kvantitativt inriktade forskningen. Ekonomipriset är ju inte heller ett "ursprungligt" nobelpris, utan "Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne", vilket signalerar att Alfred Nobel ändå inte självklart räknade in ekonomin i vetenskapernas skara. För en omfattande bakgrunds-teckning till Alfred Nobel och nobelprisen, se Inger Carlberg, *Nobel: den gåtfulle Alfred, hans värld och hans pris* (Stockholm: Nordstedts 2019).
- 11 Westermarck behövde dock aldrig uppleva detta i egenskap av rektor, då han kupades bort redan 1921 och ersattes av en nära vän till Amos Anderson, matematik-professorn Severin Johansson. Denne presenterade en alternativ vision för den återskapade universitetsverksamheten i Åbo, som med tiden fick såväl en teologisk

- som en kemisk-teknisk fakultet ("tobaksänkan" Anna von Rettigs donationer lade grunden till en fakultet för teologi och tack vare starka industriintressen blev Åbo Akademi den första högskolan i Norden som integrerade en teknisk högskola i ett universitet). Med hjälp av en donation etablerades 1927 även en handelshögskola, men denna verksamhetsgren integrerades slutgiltigt i själva universitetet först 1980. Se Olli Lagerspetz & Kirsti Suolinna, "Åbo Akademi i Edvard Westermarks vetenskapliga nätverk", 34–103, och Bjarne Holmbom & Tapio Salmi, "Teknikvetenskap vid universitet – ett främmande inslag? Om kemitekniken vid Åbo Akademi", 158–213, i *Åbo Akademi och kunskapen: Perspektiv på villkoren för skapandet av vetenskap 2018-2018* (Åbo: Åbo Akademis förlag 2018), red. Laura Hollsten.
- 12 Claes Gustafsson har visat på detta i sin numera smått klassiska bok *Produktion av allvar: Företagsekonomins metafysik* (Stockholm: Nerenius & Santérus 1994).
 - 13 Peter Hanke, *Kulturens skjutna styrker: Institutioner, reservater og inspiration* (København: Gyldendal 2010), 7–47.
 - 14 Adrian Ratkic, *Dialogseminariets forskningsmiljö* (Stockholm: Dialoger 2006); För en internationell översikt över initiativ inom detta området, se Lotte Darsø. *Artful Creation: Learning-Tales of Arts-in-Business* (Frederiksberg: Samfundslitteratur 2004).
 - 15 David Karlsson, *En kulturutredning: pengar, konst och politik* (Göteborg: Glänta 2010), 36. Jfr "Kulturens ekonomisering och ekonomins kulturalisering är alltså två mäktiga och tätt sammanslingrade processer., Kommersialismens negativa och positiva verkningar drabbar samman varje dag och överallt. Här tjänas pengar och här skapas arbetstillfällen och här distribueras kultur. Vem kan säga var gränserna går mellan teknik, ekonomi och kultur i denna turbulens?" (ibid., 49)
 - 16 Walter Isaacson, *Steve Jobs – en biografi*. Översättning: Thomas Engström och Roland Poirier Martinsson (Stockholm: Bonniers 2011), 629.
 - 17 Isaacson. *Steve Jobs – en biografi*, 432, 555. I detta sammanhang måste man emellertid betona att framgången byggde på ett ytterst kreativt samarbete med Steve Wozniak, som var en totalt annan personlighet än Steve Jobs. Samarbetet mellan Jobs och Wozniak beskriver Isaacson på ett levande sätt så här: "Han var en antimaterialistisk hippie som tjänade pengar på uppfinningar gjorda av en vän som hade velat ge bort dem gratis. Han var en zen-buddhist som gjorde en pilgrimsresa till Indien och sedan kom fram till att hans kall i livet var att starta ett företag. Och ändå verkade dessa olika impulser smälta samman snarare än kollidera." (ibid, 134)
 - 18 Under 2020 kommer förlaget Korpen att publicera en nyutgåva av hela serien av böcker som Pierre Guillet de Monthoux utgett inom ramen för detta projekt i form av en box med 7 volymer.
 - 19 Pierre Guillet de Monthoux, *Det sublimes konstnärliga ledning: Estetik, Konst och Företag* (Stockholm: Nyrenius & Santérus förlag 1993), 120. Jfr även *The Art Firm*:

- Aesthetic Management and Metaphysical Marketing from Wagner to Wilson* (Stanford: Stanford University Press 2004).
- 20 Guillet de Monthoux. *Det sublimas konstnärliga ledning*, 89-110.
- 21 Pier Luigo Sacco, *Kultur 3.0: Konst, delaktighet, utveckling* (Göteborg: Kulturverkstan 2013), 20.
- 22 Sacco, *Kultur 3.0*, 30.
- 23 Sacco, *Kultur 3.0*, 33, 71.
- 24 Sture Carlsson, David Karlsson & Lotta Lekvall. *Ringar på vattnet: Wermland Opera 2015-2019* (Göteborg: Nätverkstan 2014), 43-57.
- 25 Rob Austin & Lee Devin, *Artful Making: What Managers Need to Know About How Artists Work* (New York: FT Prentis Hall 2003). Johan Storgård arbetar just nu på en doktorsavhandling vid Åbo Akademi som, i förlängningen av bland annat Austins och Devins forskning, undersöker kulturekonomins förutsättningar genom att studera den kompetens som skådespelare och teatrar utvecklar.